

ПРИЧИНИ ТА НАСЛІДКИ НАСИЛЬСТВА НАД ЖІНКОЮ В СІМ'Ї

Циганчук Т. В., кандидат психологічних наук,
Київський університет імені Бориса Грінченка

Лях Д. Д., практичний психолог,
Подільський центр зайнятості м. Києва

Анотація. У даній статті представлено дослідження причин та наслідків виникнення насильства в сім'ї. Виявлено варіації насильства у сім'ї, описані їх характеристики, звернено увагу на відмінності у показниках співзалежності, задоволеності шлюбом та індивідуально-психологічними властивостями жінок що зазнали насильства у родині.

Аннотация. В данной статье представлено исследование причин и последствий возникновения насилия в семье. Выявлено вариации насилия в семье, описаны их характеристики, обращено внимание на различия в показателях созависимости, удовлетворенности браком и индивидуально-психологическими свойствами женщин подвергшихся насилию в семье.

Abstract. This article presents the study of the causes and consequences of violence in the family. We found variations of domestic violence described their characteristics, drawn attention to the differences in terms of codependency, marriage satisfaction and individual psychological characteristics of women.

Вступ. Сімейне насильство в Україні усе ще залишається латентним явищем, яке виходить на поверхню тільки тоді, коли приховувати проблему вже неможливо. Уявлення про те, що насильство має місце тільки в соціально неблагополучних сім'ях не відповідає дійсності: воно відбувається в будь-яких категоріях населення, незалежно від класових, культурних, соціо-економічних аспектів.

Зокрема, світовий, та, власне, й національний досвід дає підстави говорити про наступне:

- домашнє насильство має місце в сім'ї незалежно від соціального статусу, релігійних переконань, сексуальної орієнтації чи етнічного походження.

Жертвами насильства у сім'ї можуть бути як чоловіки, так і жінки. Але більшість жорстоких та таких, що повторюються, нападів все ж таки здійснюється чоловіками щодо жінок - їх партнерів;

- порівняно з чоловіками, жінки протягом свого життя частіше є жертвами насильства; частіше стають об'єктами віктимізації, що повторюється (поступово опановують психологію жертви, котра крім образ і нападів нічого від оточуючих не очікує); частіше одержують тілесні ушкодження і потребують медичної допомоги; їм частіше погрожують, і вони частіше відчують страх та занепокоєння у зв'язку з цим;

- у практичному контексті наслідки насильства в сім'ї через конфлікти відносно житла, фінансового стану та виховання дітей для жінок набагато серйозніші, ніж для чоловіків.

Характеристика вибірки та методи дослідження проблеми.

Дослідження проводилося впродовж 2012 року в Подільському центрі зайнятості м. Києва. Вибірку склали 70 жінок, які були поділені на дві групи: експериментальна (жінки, по відношенню до яких було здійснено насильство) і контрольна (насильство не відбувалося). В кожній групі 35 осіб. Вік досліджуваних 25-55 років.

Дослідження причин та наслідків насильства було проведено за допомогою спеціально складеної анкети (Додаток 1). Для виміру рівня задоволеності шлюбом використано опитувальник Ю. Є. Альошиної [1, с. 78] (Додаток 2). За допомогою опитувальника FPI (форма B). (Fraeiburger Perzon Ichkeit Inventar, 1963 – Фрайбургський опитувальник, 1963) [4, с. 125] ми вимірювали ряд психоемоційних характеристик жінок. Співзалежність досліджувалась за допомогою шкали, розробленої Д. Фишером, адаптованої В. Д. Москаленко [3, с. 365] (Додаток 3). Для діагностики різних аспектів емоційного інтелекту ми використовували опитувальник емоційного інтелекту «ЕмІн» [2, с. 3].

Результати емпіричного дослідження причин та наслідків виникнення насильства в сім'ї

Характеристика домашнього насильства в родинях респондентів.

У контрольній групі заповнені анкети в 17,2% випадків не містили оцінок про насильницькі дії в родинях. Частина анкет (82,8%) містила оцінки тільки за деякими показниками психологічного насильства, що залежно від форми прояву й сприйняття адресатом, може не відноситись до домашнього насильства. В експериментальній групі з насильницькими діями зіштовхнулися усі 100% респондентів. У цілому за результатами дослідження 58,6% опитаних зіштовхувалися в тому або іншому ступені з насильством у своїх родинях.

Відзначимо, на питання "Чи доводилося Вам або Вашій родині за останній рік стикатися із труднощами у взаєминах із чоловіком?", твердо відповіли 20% жінок контрольної групи, та 80% жінок експериментальної.

Психологічне насильство. З одним або декількома видами психологічного насильства у своїх родинях зіштовхувалися 91,4% загальної кількості жінок. Для аналізу, види психологічного впливу нами були умовно розділені (залежно від ступеня впливу й заподіяння шкоди здоров'ю) на легку, середню й тяжку форму (див. таблицю 1). При цьому необхідно відзначити, що вплив порівняно легкої форми також може привести до важких наслідків.

Таблиця 1

Види психологічного насильства, що зазнали респонденти

№ п\п	Види психологічного насильства по ступені важкості	ЕГ, %	КГ, %
1. Легка форма психологічного насильства			
1.1	Критика недоліків дружини	42,9	41,4
1.2	Контроль учинків, дій, думок	18,9	12,6
2. Психологічне насильство середнього ступеня важкості			
2.1	Образи, лемент	31,4	-
2.2	Заборона зустрічатися з родичами, друзями	8,6	-
2.3	Зневага, ігнорування	14,2	-
3. Тяжка форма психологічного насильства			
3.1	Приниження в присутності інших людей, дітей	11,4	-
3.2	Шантаж	2,9	-
3.3	Погроза побити, убити	8,6	-

Практично в кожній другій родині опитаних використовується критика недоліків, у кожній п'ятій здійснюється контроль думок, учинків, дій. Образи й лемент, як психологічне насильство, присутні майже в кожній третій родині експериментальної групи. Серед всіх форм зловживань у відносинах найменше респондентами був відзначений шантаж.

Жінки зазнають із боку чоловіка зневагу й ігнорування, а також піддаються приниженням у присутності дітей або інших людей. На питання, "Що з перерахованого, можна вважати припустимим у родині, а що - "домашнім насильством", думки респондентів розділилися в такий спосіб (таблиця 2).

Таблиця 2

Оцінка респондентами допустимості використання в родині видів психологічного насильства

№ п\п	Види психологічного насильства по ступені важкості	ЕГ, %	КГ, %
1.1	Критика недоліків дружини	86,7	71,4
1.2	Контроль учинків, дій, думок	42,9	8,6
2.1	Образи, лемент	14,3	-
2.2	Заборона зустрічатися з родичами, друзями	8,6	-
2.3	Зневага, ігнорування	17,1	-
3.1	Приниження в присутності інших людей, дітей	2,9	-
3.2	Шантаж	3,1	-
3.3	Погроза побити, убити	2,0	-

На підставі даних, наведених у таблиці, можна підкреслити, що існують деякі форми насильницьких відносин, які більшістю респондентів визнаються припустимими. Так, 86,7% жінок експериментальної та 71,4% контрольної групи вважають припустиму критику недоліків чоловіків. Близько половини жінок експериментальної (42,9%) та 8,6% контрольної групи вважають припустимими контроль учинків, думок і дій. Майже кожна п'ята жінка (17,1%) вважає адекватним ігнорування й зневагу, хоча в деяких ситуаціях це може бути відповідною дією на поведінку партнера в конфліктній ситуації.

Проаналізувавши відповіді респондентів, а також їхню оцінку поведінки своїх партнерів, можна зробити висновок про те, що в сучасних родинах досить широко поширене психологічне насильство. Якщо врахувати, що певна частка респондентів вважає деякі форми насильницьких відносин припустимими, можна говорити про систематичність зловживань в їхніх родинах.

Економічне насильство. У дослідженні розглядалися дві основні форми економічного насильства: заборона працювати й обмеження у волі розпоряджатися грошми. Заповнені анкети експериментальної групи в 22,9% випадків містили інформацію про дану проблему.

Таблиця 3

Види економічного насильства, що зазнали респонденти

№ п\п	Види економічного насильства	ЕГ, %	КГ, %
3.1	Заборона працювати	1,7	-
3.2	Обмеження у волі розпоряджатися грошми	11,4	-

Аналізуючи дані таблиці 3, необхідно відзначити, що у родинах, в яких чоловіки здійснюють економічне насильство, жінки визнають його неприпустимою формою відносин у шлюбі. Ці дані ще раз підкреслюють, що жінки є "групою ризику" відносно економічного насильства.

Розглянемо основні мотиви насильницької поведінки на думку жінок експериментальної та контрольної групи. Відзначимо, що через існування стійкого міфу про "провокуючу поведінку" потерпілих, респонденти поведінку партнера могли "виправдовувати" своєю неправильною поведінкою (таблиця 4).

Таблиця 4

Мотиви насильницької поведінки.

№	Мотиви насильницької поведінки	ЕК, %	КГ, %
1.	Запальність, важко стриматися	28,6	28,6
2.	З метою виховання	-	20,0
3.	Неправильна поведінка потерпілої	20,0	-
4.	Образа	22,9	14,2

5.	Самозахист, партнер починає першим	14,2	5,7
6.	Стрес на роботі, на вулиці	11,4	5,7
7.	Вплив алкоголю, наркотиків	2,9	25,8

Найбільша різниця в оцінці жінками мотивів насильницької поведінки чоловіків полягає в наступному: 20% жінок контрольної групи вважає, що насильницькі дії з боку чоловіків здійснюються з метою виховання дружини, у той же час 20% жінок експериментальної групи вважають, що їх власна неправильна поведінка є причиною психологічного й/або економічного тиску з боку чоловіків. Ще одне істотне розходження спостерігається в пункті "самозахист": 14,2% жінок експериментальної групи говорять, що партнер починає першим, при цьому тільки 5,7% жінок контрольної групи відповіли, що жінка змушена захищатися від агресії чоловіка-партнера. Також, аналізуючи дані табл. 4 можна побачити, що жінки говорять про образу як мотив насильницької поведінки в 22,9% випадків (експериментальна група).

Значимі розходження в оцінці групами мотивів насильницької поведінки чоловіків спостерігається і в пункті 7. Так, 2,9% жінок експериментальної групи визнали, що зазнають психологічне й/або економічне насильство від чоловіків під впливом алкоголю й наркотиків, серед жінок контрольної групи цю причину насильницької поведінки партнерів назвали 20%.

Сексуальне насильство. Необхідно відзначити, що тема сексуального примусу в шлюбі найбільш закрита для обговорення й оцінки. Наприклад, про психологічний тиск й економічну маніпуляцію з боку близьких людей респонденти відкрито говорять, намагаючись відрефлексувати відносини й запобігти конфліктам. Фізичне насильство важко сховати, особливо якщо воно має очевидні наслідки для соматичного здоров'я, також воно найчастіше може обговорюватися як насильство. Про сексуальне насильство з боку чоловіка жінці говорити особливо важко. Анкети експериментальної групи в 5,7% випадків містили позитивні відповіді на питання про наявність сексуального насильства в родині (таблиця 2.5).

Таблиця 2.5

Розподіл позитивних відповідей про сексуальне насильство, що зазнали респонденти

№	Мотиви насильницької поведінки	ЕК, %	КГ, %
5.1.	Примус до сексу	5,7	-

Дані таблиці показують, що 5,7% респондентів зазнали сексуальний примус із боку партнера.

У ході опитування жінки експериментальної групи в 3,5 рази частіше жінок контрольної групи відзначали, що не всі сексуальні контакти в шлюбі були для них бажаними. Однак 2,9% респондентом експериментальної групи вважають сексуальний примус у шлюбі припустимим.

Фізичне насильство. Фізичним насильством у родині є навмисне нанесення одним членом родини іншому шкоди здоров'ю, заподіяння фізичного болю.

40% всіх анкет містили інформацію про зазначене жінкою фізичне насильство (таблиця 6).

Таблиця 6

Види фізичного насильства, що зазнали респонденти

№	Види фізичного насильства по ступені важкості	ЕК, %	КГ, %
1	Легка форма фізичного насильства		
2	Штовхання, кидання	22,9	-
3	Фізичне насильство середнього ступеня важкості		
4	Удари, стусани, ляпаси	14,2	-
5	Тяжка форма фізичного насильства		
6	Побиття	5,7	-

Кожна п'ята (22,9%) опитана експериментальної групи зазнавала у своїй родині умовно легку форму фізичної насильства.

Удари, стусани й ляпаси віднесені нами до фізичного насильства умовно середнього ступеня важкості. 14,2% респонденти експериментальної групи перебувають у ситуації, коли стосовно них можлива така форма поведінки.

Самою тяжкою формою фізичного насильства є побиття, яке має на увазі скоріше не одиничний випадок, а якусь систему відносин. 5,7% жінок експериментальної групи відзначили, що зазнають побиття з боку партнера.

Результати наведеного вище аналізу були співвіднесені нами з питанням анкети "Що з перерахованого можна вважати припустимим у родині, а що - домашнім насильством?" (таблиця 7).

Таблиця 7

Допустимість видів фізичного насильства залежно від ступеня важкості

№	Види фізичного насильства по ступені важкості	ЕК, %	КГ, %
1	Штовхання, кидання	8,6	2,9
2	Удари, стусани, ляпаси	2,9	-
3	Побиття	2,9	-

У цілому фізичне насильство всіх форм важкості зізнається респондентами домашнім насильством. Абсолютна більшість опитаних визнали неприпустимими побиття, удари, стусани й ляпаси в сімейних відносинах. Штовхання й кидання предметів вважають припустимим 8,6% респондентів експериментальної та 2,9% контрольної групи.

Розглянемо мотиви застосування фізичного й сексуального насильства в родині, зазначені респондентами (таблиця 8).

Таблиця 8

Мотиви застосування фізичного й сексуального насильства в родині

№	Мотиви насильницької поведінки	ЕК, %	КГ, %
1.	Запальність, важко стриматися	25,7	25,7
2.	З метою виховання	-	14,3
3.	Неправильна поведінка потерпілої	14,3	14,3
4.	Образа	14,3	2,9
5.	Самозахист, партнер починає першим	5,7	2,9
6.	Стрес на роботі, на вулиці	17,1	8,6
7.	Вплив алкоголю, наркотиків	22,9	31,4

Найбільша кількість респондентів в обох групах відзначили варіант "запальність, важко стриматися". В 5 разів частіше жінки експериментальної

групи відзначали, як причину, варіант "образа", ніж жінки контрольної групи. Значне розходження відповідей груп спостерігається у варіанті "вплив алкоголю й наркотиків". Жінки контрольної групи вказують цю причину насильницької поведінки в родині у 31,4%, жінки експериментальної групи – в 22,9%. Жінки оцінюють зовнішню складову фізичного насильства, що саме в стані алкогольного сп'яніння їх чоловік "дозволяє" собі більш агресивні форми поведінки, чим звичайно.

Значна різниця у відповідях жінок експериментальної та контрольної груп на варіант "стрес" - 17,1% й 8,6% відповідно.

Необхідно відзначити, що фізична агресія може оцінюватися респондентами як самозахист на менш важкі форми впливу, наприклад, психологічний й навпаки. Також, можна зробити висновок, що у відповідь на образи людина може дати партнерові ляпас, а у відповідь на побиття захоче "захистити" себе ігноруванням кривдника.

У випадку психологічного й/або економічного насильства респонденти точніше визначають мотиви партнера, тому що ці форми більшою мірою припускають вербальну комунікацію, і є можливість зрозуміти причини агресії у свою адресу. У випадку фізичного насильства це зробити набагато складніше. Можливо "кривдник" нерідко сам не може визначити дійсну причину своєї поведінки й "об'єкту насильства" залишається лише фіксувати зовнішню сторону ситуації (наприклад, алкогольне сп'яніння). Те ж відбувається в ситуації контролю, коли "кривдник" вселяє в дружину почуття провини за "неправильну поведінку", яким виправдує свою агресію.

Отже, ми проаналізували 70 анкет і виявили, що існує досить велике число родин, в яких існують насильницькі відносини психологічного, економічного, сексуального й/або фізичного характеру. На підставі проведеного вище аналізу можна стверджувати, що родин, де присутні відразу кілька видів насильства набагато більше, ніж тих, де використовується тільки

психологічний тиск. Причому, чим важче ступінь здійснюваного насильства, тим частіше йому піддаються жінки.

Причини й наслідки насильства в родині очами респондентів

Даний блок дослідження присвячений вивченню причин насильства в сімейних відносинах, і наслідків цього явища, як для окремих людей, так і для соціального благополуччя суспільства в цілому.

Причини виникнення насильства в родині. Відповіді респондентам пропонувалися для оцінки самі різні, від впливу факторів зовнішнього світу й соціальних змін до особистісних особливостей "кривдників" і потерпілих. Їх завданням було оцінити кожен із зазначених причин за ступенем впливу.

Дані таблиці 9 відображують лише думку респондентів й якоюсь мірою ще раз демонструють рівень поінформованості опитаних про проблему домашнього насильства.

Таблиця 9

Причини виникнення насильства в родині

	Причини виникнення насильства в родині	Більшою мірою %	У середньому ступені %	У меншому ступені %	Не має відношення до проблеми %
1	Алкоголізм і пияцтво когось зі членів родини	77,1	17,1	5,8	-
2	Того, хто робить насильство, так виховали або жорстоко поводитися з ним у дитинстві	54,3	25,7	11,4	8,6
3	Безкарність, невизнання законом насильства в родині	51,4	25,7	17,1	5,8
4	Психічні відхилення й захворювання	45,7	25,7	22,9	5,7
5	Соціально-економічне положення в країні: низький рівень культури, моралі	42,9	25,7	22,9	8,6
6	Один партнер хоче принизити й контролювати життя іншого партнера	42,9	34,3	17,1	5,7
7	Подружжя зрада	40,0	28,6	22,9	8,6
8	"Неправильна" поведінка того, хто постраждав (не промовчав вчасно, не зробив чогось і т.д.)	25,7	31,4	31,4	11,4

9	Незадоволеність життям, собою	34,3	34,3	22,9	8,6
10	Соціальне й фінансове становище родини (безробіття, безгрішшя й т.д.)	31,4	34,3	22,9	11,4
11	Нерозуміння, форма з'ясування відносин	25,7	31,4	34,3	8,6
12	Низький інтелектуальний розвиток, недолік утворення	25,7	25,7	31,4	17,1
13	Вплив ЗМІ	22,9	25,7	28,6	22,9
14	Фізична й емоційна слабкість одного з партнерів, страх	22,9	28,6	34,3	14,2
15	Дискримінація по ознаці статі	11,4	22,9	37,1	28,6

Найбільший вплив, на думку респондентів, робить алкоголізм або пияцтво когось зі членів родини. Більше 50% називають як причину безкарність, невизнання законом насильства в родині злочином.

Більше половини опитаних (54,3%) вважають, що великий вплив на формування агресивної поведінки справляє виховання батьків, а також жорстокість, пережита або бачена в дитинстві.

Наслідки насильства в родині. Дослідження дає можливість проаналізувати не тільки думки респондентів про передбачувані наслідки насильства, можливі способи протистояння йому, але й розглянути особистий досвід пережитого або побаченого насильства в родині і його вплив на формування агресивної поведінки особистості.

На питання "Як можна протистояти насильству?" респонденти дали наступні відповіді:

Таблиця 10

Способи протистояння насильству

№	Способи протистояння	Кількість що відповіли, %
1.	Заборонити показ насильства по телебаченню	45,7
2.	Боротися з алкоголізмом і наркоманією	42,9
3.	Самим не робити насильство	37,1
4.	Знати права й вміти їх захищати	37,1
5.	Звертатися по допомогу до фахівців, друзям, знайомим	34,3
6.	Створити сприятливе оточення в країні	34,3

7.	Добре поводитися, не провокувати насильство іншої людини	25,7
8.	Потрібно захищатися, знати основи самозахисту	14,3
9.	За допомогою сили й відповідного насильства	5,7

Незважаючи на те, що респонденти відзначили вплив ЗМІ як причину виникнення насильства в родині однією з останніх (див. таблицю 9), основним способом протистояння була обрана заборона показу насильства на ТБ, тобто простежується бажання респондентів перекласти відповідальність і делегувати рішення проблеми комусь поза родину.

Важливою представляється боротьба з алкоголізмом і наркоманією, а також показ ненасильницької поведінки. 5,7% респондентів вважають, що насильство у відповідь може зупинити кривдника.

Вплив пережитого насильства в родині на стан здоров'я людини, що зазнала різні види насильства.

Втрата здоров'я потерпілого від насильства в родині, впливає на потенційні можливості, позначається на продуктивності праці, на вихованні дітей, на відсутності на роботі в результаті втрати працездатності, накладає негативний відбиток на всі сторони життя. На думку 91,4% респондентів більшою мірою пережите насильство впливає на психічне здоров'я людини. 65,7% вважають, що насильство завдає серйозної шкоди фізичному здоров'ю як у вигляді психосоматичних захворювань, так і безпосередньо наслідків отриманих травм. На думку 54,3% опитаних від пережитого насильства в родині у великому ступені порушується сексуальне здоров'я.

Соціальні втрати для суспільства у вигляді збільшення числа негативних явищ.

Респондентам було запропоновано обрати три найбільш очевидні суспільні наслідки домашнього насильства з 8 запропонованих.

Таблиця 11

Наслідки насильства в родині для суспільства

№	Наслідки	Кількість що відповіли, %
1.	Перенос дітьми моделі поведінки у свою майбутню родину	62,3

2.	Ріст злочинності	57,1
3.	Бродяжництво	51,4
4.	Збільшення числа алкоголіків і наркоманів	45,7
5.	Підвищення кількості самогубств	40,0
6.	Зниження рівня здоров'я нації	37,1
7.	Проституція	34,3
8.	Збільшення жертв експлуатації й работоргівлі	11,4

Найбільша кількість опитаних (62,3%) відповіли, що діти, що проживають у ситуації домашнього насильства, неодмінно перенесуть батьківські моделі поведінки у свої дорослі родини.

Більше половини респондентів вважають, що зростання злочинності, у т.ч. і підліткової, є прямим наслідком пережитого насильства. 51,4% опитаних упевнені, що бродяжництво прямо пов'язане із проблемою домашнього насильства.

Найменше (11,4%) респондентів відзначають зв'язок між насильством у родині, й широко поширеною, особливо в недавній час, проблемою трафікінгу.

На наступному етапі досліджувався ступінь задоволеності шлюбом у обох груп жінок. Для цього результати тестування було зведено до таблиці 12.

Таблиця 12

Результати задоволеності шлюбом в експериментальній та контрольній групі жінок

Задоволеність шлюбом	ЕГ	КГ
	%	%
Абсолютно неблагополучні	34,3	0,0
Неблагополучні	28,6	0,0
Скоріш неблагополучні	22,9	8,6
Перехідні	14,3	8,6
Скоріш благополучні	0,0	11,4
Благополучні	0,0	40,0
Абсолютно благополучні	0,0	31,4
Середній бал	20,6	36,7

Як можна побачити з табл. 12 в групі жінок, що зазнали насильства задоволеність шлюбом становить 20,6 балів; задоволеність шлюбом у контрольній групі жінок становить 36,7 балів, що відповідає рівню благополучних сімей.

Розглянемо можливі емоційні наслідки насильства для жінок за допомогою фрайбургського опитувальника.

Таблиця 13

Емоційний стан особистості жінок в експериментальній та контрольній групах

Шкали	ЕГ, %			КГ, %		
	низький	середній	високий	низький	середній	високий
Невротичність	0,0	5,7	94,3	60,0	40,0	0,0
Спонтанна агресивність	0,0	57,1	42,9	71,4	28,6	0,0
Депресивність	0,0	0,0	100,0	80,0	20,0	0,0
Дративливість	100,0	0,0	0,0	91,4	8,6	0,0
Комунікативність	0,0	40,0	60,0	2,9	94,3	2,9
врівноваженість	100,0	0,0	0,0	0,0	37,1	62,9
Реактивна агресивність	88,6	5,7	0,0	57,1	42,9	0,0
Відвертість	0,0	0,0	100,0	0,0	0,0	100,0

Слід відмітити, що всі жінки були достатньо відверті у своїх відповідях.

Жінки експериментальної групи відрізняються високим рівнем невротичності – 94,3%, середній рівень невротичності мають 5,7% жінок, низького рівня невротичності в експериментальній групі відмічено не було. Найбільш загальними особливостями жінок з високими оцінками по шкалі "невротичність" є висока тривожність, збудливість. У той же час жінки контрольної групи мають в більшості низький рівень невротичності. Для осіб з низькими оцінками по фактору «невротичність» характерні спокій, невимушеність, емоційна зрілість, об'єктивність в оцінці себе й інших людей, сталість у планах і прихильностях. Вони активні, діяльні, ініціативні, честолюбні, схильні до суперництва й змагання. Їх відрізняє серйозність і реалістичність, гарне розуміння дійсності, висока вимогливість до себе.

В експериментальній групі 57,1% жінок мають середній рівень спонтанної агресивності, а 42,9% - високий. Високі оцінки по шкалі "спонтанна агресивність" свідчать про відсутність соціальної конформності, самоконтролю й імпульсивності. Ці жінки діють імпульсивно й непродумано.

У всіх жінок експериментальної групи спостерігаються ознаки депресії. Це пов'язано із станом постійного насильства у сім'ї, можливістю у будь-який момент зазнати насильство. Ці жінки занурені у власні переживання, вони викликають ворожість, роздратування в навколишніх. Найчастіше вони не здатні до тривалого вольового зусилля, легко губляться.

Дратівливість у жінок як контрольної так і експериментальної групи в більшості на низькому рівні. Для жінок з низькими значеннями фактора "дратівливість" характерні такі риси, як почуття відповідальності, сумлінність, стійкість моральних принципів. У своїй поведінці вони керуються почуттям боргу, строго дотримуються етичних стандартів, завжди прагнуть до виконання соціальних вимог. Цей фактор й призводить до сприйняття домашнього насильства, адже жінки намагаються відповідати соціальним нормам, тобто не виносити сміття з будинку та не руйнувати сім'ю, що й використовує кривдник.

Щодо врівноваженості, то всі жінки експериментальної групи мають низький рівень, у контрольній групі 37,1% мають середній рівень врівноваженості, а 62,9% - високий. Високі оцінки за фактором "врівноваженість" свідчать про відсутність внутрішньої напруженості, відсутність конфліктів, задоволеність собою й своїми успіхами.

У відвертих розповідях про себе жінки експериментальної групи скаржаться на хронічну утому й виснаженість, власну неповноцінність і непристосованість, безпорадність, занепад сил, неможливість зосередитися, розібратися у власних переживаннях, почуття нестерпної самотності. Тобто жінкам, що зазнали насильство, притаманне постійне відчуття тривожності, невпевненості. Це призводить до ескалації конфлікту, більш жорстокого знущання чоловіка.

Таким чином більшість жінок експериментальної групи невпевнені у собі, чуйні, м'які, відповідальні та намагаються поступати відповідно соціальних норм.

Розглянемо результати тестування за шкалою співзалежності.

Результати співзалежності в експериментальній та контрольній групі жінок

Співзалежність	ЕГ	КГ
	%	%
Співзалежність відсутня	0,0	62,9
Помірна співзалежність	14,3	34,3
Яскраво виражена співзалежність	85,7	2,9

За результатами табл. 14 можна стверджувати, що більшість жінок у експериментальній групі – 85,7% - співзалежні. Залежна поведінка завжди граничить із насильством. Те ж саме можна сказати й про співзалежність. Співзалежні відносини - це відносини, де немає відкритого й прямого спілкування між учасниками. У таких відносинах багато маніпуляцій, емоційного насильства, контролю й обміну сферами відповідальності. Найбільш яскраво такі відносини проявляються в родинях, де в одного з партнерів є пристрасть до алкоголю.

Перебуваючи в співзалежному оточенні, жінка поступово звикає до того, що оточуючі в будь-який момент можуть розпочати маніпулювати, можуть змінити свій емоційний стан без видимої причини й направити свій негатив на "винуватого". Відповідати очікуванням інших людей - гарна стратегія уникнення зіткнення з їхніми негативними реакціями.

У результаті формується орієнтація не на себе, а на інших. Таким чином, зіштовхуючись із різними ситуаціями, жінка починає виходити не зі своїх бажань, почуттів, спонукань, а з бажання вибудувувати свою поведінку орієнтуючись на чоловіка.

Розглянемо результати тестування за методикою «ЕмІн».

Результати тестування емоційного інтелекту

Шкали	ЕГ, %			КГ, %		
	Дуже низький	середній	Високий та дуже	Дуже низький	середній	Високий та дуже

	та низький		високий	та низький		високий
Розуміння чужих емоцій (МП)	88,6	11,4	0,0	2,9	8,6	88,6
Управління чужими емоціями (МУ)	62,9	37,1	0,0	0,0	28,6	71,4
Розуміння своїх емоцій (ВП)	77,1	20,0	2,9	0,0	2,9	97,1
Управління своїми емоціями (ВУ)	82,9	14,3	2,9	5,7	20,0	74,3
Контроль експресії (ВЕ)	77,1	22,9	0,0	0,0	11,4	88,6
Міжособистісний емоційний інтелект (МЕІ)	82,9	17,1	0,0	0,0	8,6	91,4
Внутрішньоособистісний емоційний інтелект (ВЕІ)	82,9	14,3	2,9	0,0	0,0	100,0
Розуміння своїх та чужих емоцій (ПЕ)	88,6	11,4	0,0	0,0	5,7	94,3
Здібність до управління своїми та чужими емоціями (УЕ)	85,7	14,3	0,0	0,0	5,7	100,0
Загальний емоційний інтелект (ОЕІ)	88,6	11,4	0,0	0,0	0,0	100,0

Результати тестування емоційного інтелекту експериментальної та контрольної груп показали досить значні розходження даних показників. Так, всі показники емоційного інтелекту в експериментальній групі знаходяться приймають низькі значення. Це свідчить, про те, що здатність розуміти емоційний стан людини на основі зовнішніх проявів емоцій (міміка, жестикуляція, звучання голосу) і/або інтуїтивно, керувати власними емоціями, та інші важливі прояви емоційного інтелекту у таких жінок притуплено постійними проблемами у родині. У контрольній групі даний показник знаходиться на середньому або на високому рівні.

За допомогою критерію Т-Ст'юдента визначимо статистично значимі відмінності за групами. Результати представлено в таблиці 16.

Таблиця 16

Статистично значимі відмінності за основними досліджуваними показниками

Шкали	Різниця між показниками експериментальної та контрольної групи	t – критерій
Задоволеність шлюбом (ЗШ)	-16,086	-11,014*
Невротичність	5,257	16,040*
Шкала співзалежності	31,686	12,851*
Міжособистісний емоційний інтелект (МЕІ)	-15,171	-16,040*
Управління чужими емоціями (МУ)	-6,771	-10,872*

* - достовірні значення показників

За результатами діагностики показник задоволеності шлюбом має статистично значимі відмінності в групах експериментальна та контрольна за наступними параметрами: задоволеність шлюбом – 20,57 та 36,66; невротичність – 8,14 та 32,89; шкала співзалежності – 77,63 та 45,94; міжособистісне управління емоціями – 15,97 та 22,74; міжособистісний емоційний інтелект – 35,79 та 50,66. Тобто за всіма зазначеними показниками ми виявили відмінності на достовірному рівні.

Результати дослідження індивідуально-психологічних відмінностей представлено в таблиці 17.

Таблиця 17

Порівняння експериментальної та контрольної групи за індивідуально-психологічними характеристиками

Шкали	Різниця між показниками КГ та ЕК	t – критерій
Спонтанна агресивність	3,8**	10,22*
Депресивність	6,34**	26,9*
Дратівливість	0,2	1,31
Комунікативність	2	7,9*
Врівноваженість	5,14	17,37*
Реактивна агресивність	1,17**	3,83*

Розуміння чужих емоцій (МП)	8,4	11,5*
Розуміння своїх емоцій (ВП)	12,34	11,06*
Управління своїми емоціями (ВУ)	5,4	10,29*
Контроль експресії (ВЕ)	8,5	14,2*
Внутрішньоособистісний емоційний інтелект (ВЕІ)	26,2	14,9*
Розуміння своїх та чужих емоцій (ПЕ)	20,7	15,95*
Здібність до управління своїми та чужими емоціями (УЕ)	20,6	19,25*
Загальний емоційний інтелект (ОЕІ)	41,37	20,1*

* - достовірні значення показників

** - вище значення показників в експериментальній групі

Отже, ми виявили статистично значимі відмінності між групами для показників спонтанна агресивність, комунікативність, врівноваженість, реактивна агресивність, розуміння чужих емоцій, розуміння своїх емоцій, управління своїми емоціями, контроль експресії, внутрішньоособистісний емоційний інтелект, розуміння своїх та чужих емоцій, здібність до управління своїми та чужими емоціями, загальний емоційний інтелект. Відмінностей за шкалою дратівливості між групами жінок знайдено не було.

За результатом визначення залежності між показниками за критерієм Пірсона було визначена залежність між індивідуально-психологічними характеристиками. Результати дослідження представлено таблицею 18.

Таблиця 18

Взаємозв'язок між показниками в групі жінок, які зазнали насильства в сімейних стосунках

Шкали	Задоволеність шлюбом (УДБ)	Невротичність	Шкала співзалежності	Управління чужими емоціями (МУ)	Міжособистісний емоційний інтелект (МЕІ)
Задоволеність шлюбом (УДБ)	1	-0,907**	-0,763**	0,700**	0,742**

Невротичність	-0,907**	1	0,801**	-0,726**	-0,808**
Шкала співзалежності	-0,763**	0,801**	1	-0,659**	-0,716**
Управління чужими емоціями (МУ)	0,700**	-0,726**	-0,659**	1	0,903**
Міжособистісний емоційний інтелект (МЕІ)	0,742**	-0,808**	-0,716**	0,903**	1

** Кореляція значима на рівні 0,01

Визначено залежність між наступними показниками: рівень задоволеності шлюбом та міжособистісне управління емоціями (0,700; $p < 0,01$), що свідчить що зі зростанням здатності управління чужими емоціями, збільшується рівень задоволеності шлюбом; невротичністю та шкалою співзалежності (0,801; $p < 0,01$), що свідчить, що зі збільшенням невротичності збільшується співзалежність з партнером; це підтверджується і зворотньою залежністю між задоволеністю шлюбом та невротичністю (-0,907; $p < 0,01$) та співзалежністю (-0,763; $p < 0,01$). Тобто при зменшенні задоволеності шлюбом зростає невротичність та співзалежність з чоловіком.

Висновки.

На думку більшості опитаних насильств у родині є злочином, порушенням прав людини, перед яким найбільш уразливими виявляються діти й жінки .

Аналіз показав, що кожна дванадцята респондентка одержувала фізичні травми в результаті побиття чоловіком/партнером.

У більшості родин респондентів поширені психологічні форми тиску; фізичне насильство мало місце у кожній третій родині; економічний контроль - у кожній п'ятій; сексуальному примусу в шлюбі піддавався кожен двадцятий респондент. Більшість респондентів вважають припустимим у родині умовно легкі форми психологічного контролю, а також, виправдовують насильницьку поведінку психологічного характеру..

Основними причинами домашнього насильства респонденти вважають алкоголізм і пияцтво когось зі членів родини, жорстоке поводження у дитинстві, безкарність, невизнання насильства в родині карним злочином.

Наслідками домашнього насильства для суспільства респонденти вважають перенос дітьми агресивних моделей поведінки у свою дорослу родину, зростання злочинності й бродяжництва, погіршення здоров'я, запобігти чому можливо за рахунок заборони показу насильства на ТВ, боротьби з алкоголізмом і наркоманією й власною ненасильницькою поведінкою.

Жінки експериментальної групи відрізняються високим рівнем невротичності, спонтанної агресивності, співзалежності, низьким рівнем емоційного інтелекту .

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Алешина Ю. Е., Социально – психологические методы исследования супружеских отношений. (Спецпрактикум по социальной психологии) / Ю. Е. Алешина, Л. Я. Гозман, Е. М. Дубовская. – М., 1987. – С. 78-90.
2. Люсин Д. В. Новая методика для измерения эмоционального интеллекта: опросник ЭМИн / Д. В. Люсин // Психологическая диагностика. – 2006. – № 4. – С. 3–22.
3. Москаленко В. Д. Созависимость: характеристика и практика преодоления. Лекции по наркологии / В. Д. Москаленко, под ред. проф. Н. Н. Иванца. – Москва, 2000. – С. 365-380.
4. Практикум по экспериментальной и практической психологии: учеб. пособие / Л. И. Вансовская, В. К. Гайда, В. К. Гербачевский и др.; под ред. А. А. Крылова. — СПб: Издательство С.-Петербургского университета, 1997. – 312 с.
5. Приколотина Ю. Л. К вопросу о методологии криминологического исследования насилия / Ю. Л. Приколотина. – 2007. – № 1. – С. 131-148.

6. Савчук О. М. Наслідки подружнього насильства: індивідуально-психологічна перспектива / О. М. Савчук // Наукові записки (спецвипуск). – К., 2002. – Т. 20. – С. 118-125.

7. Шинкаренко О. Д. Психологічні особливості жертв подружнього насильства / О. Д. Шинкаренко // Практична психологія - 2000. – № 3. – С. 25-29.

ДОДАТКИ

Додаток 1

Анкета

Шановний респондент.

Студенти проводять соціологічне дослідження з теми "Насильство в родині". Ваша думка про дану проблему дозволить нам виявити причини та наслідки насильства у родині. Уважно прочитайте питання й відзначте галочкою ті варіанти відповідей, які найбільшою мірою відповідають Вашій думці. Анонімність гарантується. Спасибі за розуміння!

1. Ваш вік.

- а) від 18 до 35 років;
- б) від 36 до 55 років;
- в) понад 55 років.

2. Ваш родинний стан.

- а) незаміжня;
- б) заміжня;
- в) вільні відносини.

3. Ваша освіта.

- а) середня;
- б) середньо-спеціальна;
- в) вища й незакінчена вища.

4. Ваша сфера роботи

- а) представники бюджетної сфери (керівники або фахівці);

- б) робітники промислових підприємств;
- в) керівники або фахівці на виробництві;
- г) керівники, фахівці приватних фірм, підприємці;
- д) непрацюючі:
  - безробітні;
  - пенсіонери по старості й інвалідності;
  - студенти;
  - домогосподарки;
  - жінки, що перебувають у декретній відпустці.

5. Чи доводилося Вам або Вашій родині за останній рік стикатися із труднощами у взаєминах із чоловіком?

- а) так;
- б) ні.

6. З якими видами психологічного насильства Ви зіштовхувалися

- а) критика недоліків;
- б) контроль учинків, дій, думок;
- в) образи, лемент;
- г) заборона зустрічатися з родичами, друзями;
- д) зневага, ігнорування;
- е) приниження в присутності інших людей, дітей;
- ж) шантаж;
- з) погроза побити, убити.

7. Що з перерахованого, можна вважати припустимим у родині, а що - "домашнім насильством"

- а) критика недоліків дружини;
- б) контроль учинків, дій, думок;
- в) образи, лемент;
- г) заборона зустрічатися з родичами, друзями;
- д) зневага, ігнорування;

- е) приниження в присутності інших людей, дітей;
- ж) шантаж;
- з) погроза побити, убити;
- й) нічого з перерахованого вище.

8. З якими видами психологічного насильства Ви зіштовхувалися?

- а) заборона працювати;
- б) обмеження у волі розпоряджатися грошми;
- в) не зіштовхувалася.

8. Що з перерахованого, можна вважати припустимим у родині, а що

- "домашнім насильством"

- а) заборона працювати;
- б) обмеження у волі розпоряджатися грошми;
- в) нічого з перерахованого вище.

9. Якщо це робив Ваш чоловік, то, як Ви думаєте, чому?

- а) запальність, важко стриматися;
- б) з метою виховання;
- в) моє неправильне поводження;
- г) образа;
- д) самозахист, партнер починає першим;
- е) стрес на роботі, на вулиці;
- ж) вплив алкоголю, наркотиків.

10. Чи зіштовхувалися Ви із сексуальним насильством?

- а) примус до сексу;
- б) не зіштовхувалася.

11. Що з перерахованого, можна вважати припустимим у родині, а що

- "домашнім насильством"

- а) примус до сексу;
- б) нічого з перерахованого вище.

12. З якими видами фізичного насильства Ви зіштовхувалися?

- а) штовхання, кидання;
- б) удари, стусани, ляпаси;
- в) побиття;
- г) не зіштовхувалася.

13. Чи одержували Ви в результаті побиття чоловіком фізичні травми?

- а) так, один раз;
- б) так, не раз;
- в) ні, не одержувала, але боюся цього;
- г) думаю, до цього не дійде;
- д) такого не було й не буде.

14. Що з перерахованого, можна вважати припустимим у родині, а що - "домашнім насильством"

- а) штовхання, кидання;
- б) удари, стусани, ляпаси;
- в) побиття;
- г) нічого з перерахованого вище.

15. Які на Ваш погляд мотиви фізичного й сексуального насильства в родині

- а) запальність, важко стриматися;
- б) з метою виховання;
- в) моє неправильне поводження;
- г) образа;
- д) самозахист, партнер починає першим;
- е) стрес на роботі, на вулиці;
- ж) вплив алкоголю, наркотиків.

16. Які на Ваш погляд причини виникнення насильства в родині

	Причини виникнення насильства в родині	Більшою мірою %	У середньому ступені %	У меншому ступені %	Не має відносини до проблеми %

1	Алкоголізм і пияцтво когось зі членів родини				
2	Того, хто робить насильство, так виховали або жорстоко поводитися з ним у дитинстві				
3	Безкарність, невизнання законом насильства в родині				
4	Психічні відхилення й захворювання				
5	Соціально-економічне положення в країні: низький рівень культури, моралі				
6	Один партнер хоче принизити й контролювати життя іншого партнера				
7	Подружня зрада				
8	"Неправильне" поводження того, хто постраждав (не промовчав вчасно, не зробив чогось і т.д.)				
9	Незадоволеність життям, собою				
10	Соціальне й фінансове становище родини (безробіття, безгрішшя й т.д.)				
11	Нерозуміння, форма з'ясування відносин				
12	Низький інтелектуальний розвиток, недолік утворення				
13	Вплив ЗМІ				
14	Фізична й емоційна слабкість одного з партнерів, страх				
15	Дискримінація по ознаці статі				

17. Які ви знаєте способи, за допомогою яких можна протистояти насильству? Можливі кілька варіантів відповіді.

- а) заборонити показ насильства по телевізорі;
- б) боротися з алкоголізмом і наркоманією;
- в) самим не робити насильство;
- г) знати свої права й уміти їх захищати;
- д) звертатися по допомогу до фахівців/друзям/знайомим;
- е) створити сприятливу обставину в країні;
- ж) добре поводитися, не провокувати насильство іншої людини;

- з) дотрібно захищатися, знати основи самооборони;
- к) за допомогою сили й відповідного насильства

18. Як впливає пережите насильство в родині на стан здоров'я людини, що зазнає різні види насильства. Можливі кілька варіантів відповіді.

- а) пережите насильство впливає на психічне здоров'я людини;
- б) насильство завдає серйозної шкоди фізичному здоров'ю як у вигляді психосоматических захворювань, так і безпосередньо наслідків отриманих травм;
- в) від пережитого насильства в родині у великому ступені порушується сексуальне здоров'я.

19. Які найбільш очевидні суспільні наслідки домашнього насильства (3 варіанти відповіді)

- а) перенос дітьми моделі поведнки у свою майбутню родину;
- б) ріст злочинності;
- в) бродяжництво;
- г) збільшення числа алкоголіків і наркоманів;
- д) підвищення кількості самогубств;
- е) зниження рівня здоров'я нації;
- ж) проституція;
- з) збільшення жертв експлуатації й работоргівлі.

20. Чи доводилося коли-небудь, комусь із Ваших знайомих або Вам особисто звертатися по допомогу в правоохоронні органи в ситуації домашнього насильства?

- а) ситуації домашнього насильства не було;
- б) так, міліція допомогла вирішити ситуацію;
- в) ні, не зверталися з якоїсь причини;
- г) так, зверталися, але допомоги не було.

21. Наскільки, на Вашу думку, поширена проблема домашнього насильства в місті Києві?

- а) в 40-60% родин існує проблема домашнього насильства;
- б) в 20-40% родин один з її членів піддається тій або іншій формі агресії;
- в) не менш чим в 60-80% родин є проблема насильства;
- г) що 80-100% родин побудовані на насильницьких відносинах.

22. Які найбільш уразливі члени родини перед психологічними, економічними, сексуальними й фізичними проявами агресії. Можливі кілька варіантів відповіді.

- а) жінки;
- б) діти;
- г) чоловіки.

23. Чи є, на Ваш погляд, домашнє насильство злочином, порушенням прав людини?

- а) так;
- б) ні;
- в) важко відповісти.

24. Як Ви вважаєте, людина, що зробила насильство стосовно близьких людей, зможе зупинитися?

- а) так;
- б) ні;
- в) важко відповісти.

25. Чи говорять про проблему насильства в родинах по телевізорі/радіо?

- а) так;
- б) ні;
- в) важко відповісти.

26. Які засоби підтримки Ви знаєте?

- а) телефон довіри;

- б) інтернет-сайти для людей, що пережили насильство в родині;
- в) допомога фахівця/психолога;
- г) центри підтримки;
- д) інший варіант.

27. Як Ви вважаєте, чи є проблема домашнього насильства суспільною справою?

- а) так, є;
- б) ні, ця особиста справа родини;
- в) важко відповісти.

Спасибі за Ваші відповіді!

Додаток 2

Опросник Ю.Е.Алешиной

Инструкция

Ответьте на вопросы, касающиеся оценки вашего брака. Выберите из вариантов ответов наиболее подходящие для вас.

Текст опросника

1. Как изменилось ваше чувство любви к мужу за время семейной жизни?

- А. Усилилось.
- Б. Осталось прежним.
- В. Уменьшилось.
- Г. Исчезло.

2. Если бы можно было вернуть прошлое, то вы..

- А. Не выходили замуж совсем.
- Б. Выбрали бы совсем другого человека.
- В. Отдали бы предпочтение похожему на вашего супруга человеку.
- Г. Выбрали бы опять настоящую супруга.

3. Можно ли сказать, что у вас дружная семья'?

- А. Нет.
- Б. Скорее нет, чем да.

В. Скорее да, чем нет.

Г. Да.

4. Можно ли сказать, что вы всегда согласны с мужем в оценке большинства ваших друзей?

А. Да.

Б. Скорее да, чем нет.

В. Скорее нет, чем да.

Г. Нет.

5. Как часто вы не согласны с мужем в том, какие отношения поддерживать с его и вашими родственниками?

А. Никогда не соглашаемся.

Б. Довольно редко соглашаемся.

В. Достаточно часто соглашаемся.

Г. Всегда соглашаемся.

6. Бывали ли у вас конфликты, имевшие серьезные и длительные последствия для семьи (уход одного из супругов и т.д.)?

А. Никогда.

Б. 1 раз.

В. 2 раза.

Г. 3 раза и более.

7. Как часто вы бываете недовольны тем, как ваш муж выполняет свои домашние обязанности?

А. Никогда не бываю доволен (довольна).

Б. Редко доволен (довольна).

В. Часто доволен (довольна).

Г. Всегда доволен (довольна).

8. Как часто вы не соглашаетесь друг с другом, когда и на что тратить деньги?

А. Всегда соглашаемся.

Б. Достаточно часто соглашаемся.

В. Довольно редко соглашаемся.

Г. Никогда не соглашаемся.

9. Как часто вы «действуете друг другу на нервы»?

А. Никогда.

Б. Довольно редко.

В. Достаточно часто.

Г. Всегда.

10. Часто ли вам не хочется возвращаться домой после работы?

А. Так бывает почти каждый день.

Б. Так бывает достаточно часто.

В. Так бывает довольно редко.

Г. Такого практически не бывает.

11. Как Вы оцениваете количество времени, которое Вы проводите вместе с мужем:

А. Слишком много.

Б. Больше, чем хотелось бы

В. Меньше, чем хотелось бы.

Г. Слишком мало.

12. Появляются ли у вас когда-нибудь мысли о разводе!

А. Никогда.

Б. Довольно редко.

В. Достаточно часто.

Г. Постоянно.

13. Можно ли сказать, что вы чувствуете себя дома спокойно, уютно!

А. Нет.

Б. Скорее нет, чем да.

В. Скорее да, чем нет.

Г. Да.

14. Часто ли вы проявляете нежность, ласку по отношению мужу?

- А. Постоянно.
- Б. Достаточно часто.
- В. Довольно редко.
- Г. Никогда.

15. Часто ли ваш муж проявляет нежность, ласку по отношению к вам?

- А. Никогда.
- Б. Довольно редко.
- В. Достаточно часто.
- Г. Постоянно.

16. Хочется ли вам уехать куда-нибудь одной на какое-то время?

- А. Нет, никогда.
- Б. Довольно редко.
- В. Достаточно часто.
- Г. Постоянно.

17. Как вы оцениваете свой брак?

- А. Неудачный.
- Б. Скорее неудачный, чем удачный.
- В. Скорее удачный, чем неудачный.
- Г. Удачный.

Оценка результатов и подсчет баллов

Обычное время заполнения теста — 5—10 мин. Результат по тесту подсчитывается путем суммирования баллов за ответы по каждому вопросу. При этом первой альтернативе (А) приписывается 0 баллов, второй (Б) — 1 балл, третьей (В) — 2 балла, четвертой (Г) — 3 балла. Однако поскольку часть вопросов инвертированы, то, соответственно, инвертированы и оценки: первой альтернативе (А) приписывается 3 балла, второй (Б) — 2 балла, третьей (В) — 1

балл, четвертой (Г) — 0 баллов. В следующей нумерации вопросов перед обычными вопросами стоят плюсы, а перед инвертированными — минусы:

-1, 4, 6, 8, 9, 12, 14, 16;

+2, 3, 5, 7, 10, 11, 13, 15, 17.

Уровень удовлетворенности браком по данному тесту может варьировать от 0 до 51.

Высокий балл говорит об удовлетворенности браком.

0-16 баллов – абсолютно неблагополучные;

17-22 – неблагополучные;

23-26 – скорее неблагополучные;

27-29 – переходные;

30-32 – скорее благополучные;

33-38 – благополучные;

39-51 – абсолютно благополучные.

Додаток 3

Шкала созависимости В.Д.Москаленко.

Инструкция

Прочитайте приведенные утверждения и оцените их по следующей шкале:

3 – мне очень свойственно

2 – мне мало свойственно

1 – мне совсем не свойственно

1. Я вырос(ла) в проблемной семье, где эмоции подавлялись.

2. Я отрицаю, что вырос(ла) в проблемной семье.

3. Я склонна обвинять себя во всем.

4. Я пытаюсь вмешиваться в жизнь других, беру на себя ответственность за то, как другие думают, чувствуют, выглядят, действуют и ведут себя в жизни.

5. Я склонна сердиться, когда другие критикуют и обвиняют меня.
6. Я отвергаю комплименты и похвалы.
7. Я впадаю в депрессию из-за недостатка комплиментов и похвал.
8. Я чувствую себя отличающейся от других людей во всем мире.
9. Я думаю, что я не очень хороша.
10. Я в прошлом была жертвой физической, сексуальной агрессии либо эмоционально жестокого обращения.
11. Я чувствую себя жертвой.
12. Я говорю себе, что не могу сделать что-то правильно.
13. Я очень боюсь совершить ошибку.
14. Я удивляюсь, почему мне так трудно принимать решения.
15. Я непременно стремлюсь делать все исключительно хорошо, безупречно.
16. Я удивляюсь, почему я никогда не довольна достигнутым.
17. Я меня в языке великое множество «Я должна...»
18. Я часто и глубоко переживаю чувство вины.
19. Я стыжусь себя такой, какая я есть на самом деле.
20. Думаю, что моя жизнь никуда не годится.
21. Вместо того, чтобы жить своей жизнью, я пытаюсь помогать жить другим людям.
22. Я получаю искусственную чувственную подпитку своей самооценки, помогая другим.
23. Испытываю сильное чувство пониженной самооценки (замешательство, конфуз, провал, неудача, поражение и т.д.), если мне не удастся решить проблемы других.
24. Я желаю себе, чтобы со мной случилось что-то хорошее.
25. Я верю, что ничего хорошего у меня не произойдет.
26. Думаю, что я не заслужила счастья и вообще чего-нибудь хорошего.
27. Желаю, чтобы другие люди симпатизировали мне и любили меня.

28. Думаю, что другие люди не могут симпатизировать мне и любить меня.

29. Я пытаюсь доказывать другим, что я – хорошая.

30. Я ставлю себя в такое положение, чтобы быть нужной другим.

30-50 баллов: у вас хорошая самооценка, есть богатый ресурс для духовного роста, выраженной созависимостью вы не страдаете.

51-70: вы – ранимая личность, склонны к пониженной самооценке. Вам необходимо работать над преодолением своей созависимости.

71-90: у вас выражены признаки созависимости, вам настоятельно необходимо избавляться от созависимости. Вам грозит вероятность оказаться в проблемном браке.